

Возна Ю. В.,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету,
кандидат педагогічних наук.

Соціально-педагогічна діяльність як феномен соціокультурного середовища.

У статті розглядаються проблеми змісту і сутності поняття "соціально-педагогічна діяльність" у визначеннях вітчизняних та зарубіжних науковців. Автор аналізує значення та роль соціально-педагогічної діяльності в інтеграції виховних зусиль соціокультурного середовища, визначає мету, види, напрями та методи соціально-педагогічної діяльності у контексті соціальної педагогіки.

Ключові слова: соціально-педагогічна діяльність, соціальна педагогіка, соціалізація.

В статье рассматриваются проблемы содержания и сущности понятия "социально-педагогическая деятельность" в определениях отечественных и зарубежных ученых. Автор анализирует значение и роль социально-педагогической деятельности в интеграции воспитательных усилий социокультурной среды, определяет цели, виды, направления и методы социально-педагогической деятельности в контексте социальной педагогики.

Ключевые слова: социально-педагогическая деятельность, социальная педагогика, социализация.

The article considers problems content and essence the concept of "social and pedagogical activity" in the definitions of domestic and foreign scientists. The author analyzes the importance and role of of social and pedagogical activities in the integration of educative efforts of the sociocultural environment, defines the objectives, views, trends and methods of social and pedagogical activities in the context of social pedagogy.

Keywords: social and pedagogical activity, social pedagogy, socialization.

У розвитку і становленні соціальної педагогіки як унікального феномена сучасного суспільства все більше викристалізовується ідея необхідності і доцільності теоретичного обґрунтування і практичної реалізації ідеї інтегративної, цілісної концепції вдосконалення соціальних умов і відносин, спрямованих на створення оптимальних умов життєдіяльності і життєвої реалізації індивідів у соціокультурному середовищі.

Соціальна педагогіка інтегрує знання про соціальні, фізичні, психічні, духовно-моральні та інші проблеми людини, що виникають на протязі всіх вікових періодів і у всіх видах соціалізації, всіх видах її поведінки в соціальному оточенні, природно-екологічному середовищі, у всій життєдіяльності в цілому. Це актуалізує необхідність і доцільність постановки завдання перед соціальною педагогікою як унікальним феноменом сучасного соціокультурного життя щодо допомоги суспільству в організації впливу провідних факторів соціалізації учнівської молоді, посилюючи при цьому їх соціально-педагогічну спрямованість.

Проблема ролі й місця соціально-педагогічної діяльності в інтеграції виховних зусиль сучасного суспільства з метою соціалізації учнівської молоді знайшла відображення у працях українських дослідників А. Бойко, Ж. Петрочко, Ю. Поліщука, О. Феоктистової, Н. Чернухи та інших.

У процесі здійснення дослідження ми опиралися на висновок Н. Лавриченко, що соціалізація є складовою провідної мети і змісту освіти та виховання і що власне освіта і виховання у трактуванні цих понять постають як найважливіші засоби (і способи) соціалізації у суспільствах сучасного типу і, отже, визначаються безпосередньою метою педагогічної діяльності як такої [6, с. 99].

Діяльність є способом існування індивіда, його розвитку. Тому процес соціалізації здійснюється у діяльності і через діяльність. Людська діяльність сприяє не тільки виникненню та перетворенню предметів навколишнього світу, але й процесу засвоєння особистістю соціального досвіду. Людина стає особистістю, здобуває певну сукупність своїх родових якостей і властивостей

через засвоєння соціального досвіду, накопиченого попередніми поколіннями та зафіксованого як у матеріальній, так і в духовній культурі. Тому людина є як активним суб'єктом суспільної діяльності, так і своєрідним об'єктом соціального впливу, результатом об'єктивних умов і законів, що визначають зміст і форми діяльності особистості.

Будь-який вид діяльності являє собою діалектичну єдність двох процесів: засвоєння соціального досвіду і його об'єктивацію. Розвиток особистості залежить від ступеня засвоєння нею соціального досвіду: чим глибше та більш різнобічно опанує особистість соціальним досвідом, тим більше плідною буде її діяльність.

Виникнення й оформлення соціально-педагогічної діяльності (СПД) як феномену сучасного суспільства зумовлене всім ходом історико-педагогічного процесу становлення і розвитку соціально-педагогічних послуг. Ще на початку ХХ століття виникли такі основні напрями соціально-педагогічної діяльності:

– християнсько-філантропічний, метою якого є організація соціального обслуговування інвалідів у притулках, богадільнях, будинках для людей похилого віку;

– медико-педагогічний, мета якого полягала у лікуванні, вихованні і навчанні дітей з вираженими порушеннями у розвитку в спеціальних відділеннях при лікарнях, медико-педагогічних закладах;

– педагогічний, метою якого є освіта дітей з порушеннями слуху, зору, інтелекту у спеціальних класах і школах [6, с. 45].

Українська дослідниця О. Безпалько вважає, що соціально-педагогічна діяльність «спрямована на створення сприятливих умов соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб чи відновлення соціально схвалених способів життєдіяльності людини» [1, с. 13].

С. Литвиненко стверджує, що «соціально-педагогічна діяльність, як різновид професійної педагогічної діяльності, здійснюється педагогами та соціальними педагогами в різних освітніх та інших установах, організаціях, об'єднаннях, в яких перебуває дитина та спрямовується на надання допомоги

дитині в соціалізації, засвоєнні нею соціокультурного досвіду, а також на створення умов для самореалізації дитини в суспільстві» [7, с. 17].

С. Литвиненко характеризує соціально-педагогічну діяльність у широкому і вузькому трактуваннях: у широкому розумінні «об'єктом соціально-педагогічної діяльності виступають взаємодії, зв'язки, способи та засоби регуляції процесу соціалізації, соціального виховання, поведінки соціальних груп та особистостей у суспільстві. У вузькому – ситуації ризику, проблеми, порушення соціалізації тих, хто потребує допомоги (дезадаптовані, соціально незахищені та ін.)» [7, с. 17-18].

Нам імпонує визначення соціально-педагогічної діяльності О. Кузьменка, який трактує її як вид діяльності, яка спрямована на «створення соціально-економічних, організаційних, правових умов для соціального становлення та розвитку молодих громадян, найповнішої реалізації їх потреб та інтересів» [5, с. 21]. С. Пальчевський визначає соціально-педагогічну діяльність «як доцільну суму дій соціального педагога, спрямованих на надання духовної, матеріальної, організаційної підтримки різновіковим клієнтам та їх групам з метою визначення належного їм місця та ролі в житті суспільства в умовах гармонізації внутрішньо особистісних і загальносуспільних потреб та інтересів» [9, с. 15].

На увагу заслуговують погляди М. Гур'янової, яка стверджує, що «соціально-педагогічна діяльність – це особливий вид педагогічної діяльності, спрямованої на соціалізацію особистості в системі взаємодій середовища» [4, с. 187]. Аналізуючи роль соціально-педагогічної діяльності у широкому контексті, дослідниця акцентує увагу на тому, що «мова фактично йде про педагогічну діяльність у соціальній сфері, яка включає в орбіту свого впливу всі заклади соціальної сфери і поширюється на весь соціум ... мікрорайон, селище ...» [4, с. 185]. Виходячи із зазначеного, соціально-педагогічну діяльність М. Гур'янова трактує як цілісний виховний процес цілеспрямованої виховної допомоги і соціальної підтримки особистості на всіх етапах її життєвого шляху, у різних сферах мікросередовища, при участі всіх суб'єктів

виховання. Метою соціально-педагогічної діяльності, на її думку, є «створення виховного соціального середовища як важливого чинника соціального формування особистості» [4, с.184-185].

Проблема аналізу суті соціально-педагогічної діяльності зумовлює визначення її мети.

Загальна мета соціально-педагогічної діяльності на думку дослідників полягає у:

- створенні оптимальних умов соціалізації особистості (В. Беспалько) [2, с.13];
- гармонізації взаємодії особистості та соціуму для збереження, відновлення, розвитку її соціальної активності (С. Литвиненко) [7, с.18];
- у формуванні спроможності особистості до активного, багатопланового функціонування в різних сферах суспільства при забезпеченні повноцінного розвитку цієї особистості» (В. Бочарова) [3, с.29].

На основі аналізу напрацювань вітчизняних і зарубіжних дослідників вважаємо, що мету соціально-педагогічної діяльності доцільно визначати на двох рівнях: перший – як мета-ідеал (стратегічна мета), досягнення якої передбачає тривалість і комплексність зусиль. Для соціально-педагогічної діяльності у якості мети-ідеалу може і має виступати успішна соціалізація людини, її становлення як суб'єкта соціального життя.

Другий рівень – (тактична мета), це очікуваний результат діяльності. Для соціально-педагогічної діяльності таких цілей може бути декілька, наприклад:

- педагогізація оточуючого дитину соціального середовища;
- створення оптимальних умов для самопізнання, саморозвитку, життєдіяльності і самореалізації особистості;
- соціальна адаптація особистості в умовах педагогічно організованого середовища;
- сприяння формуванню позитивно спрямованих ціннісних орієнтацій і моральних переконань, наповнення життя індивіда активним змістом.

Отже соціально-педагогічна діяльність є складним і багатогранним поняттям. Щоб у повній мірі усвідомити її складові необхідно, на думку Л. Нікітіна, «оволодіти теоретичними підходами у розумінні суспільства, різноманітних видів його діяльності» [8, с.36]. Ми погоджуємося з думкою дослідника, що зміст соціально-педагогічної діяльності є надзвичайно багатогранним і характеризується різноманітністю й варіативністю. У соціально-педагогічній діяльності належне місце мають зайняти питання суті і значення «потреб людини, проблеми етичної і моральної оцінки, врахування невербальних форм висловлення бажань, потреб, інтересів, вміння співпереживати, пізнавати суть різноманітних акцій соціально-педагогічного характеру, рефлексувати і саморефлексувати» [8, с. 37].

Практика сприяє виникненню варіативних моделей соціально-педагогічної діяльності. Їхній зміст, організаційні форми, специфіка залежать від регіональних умов, традицій, матеріальних і фінансових можливостей, професіоналізму соціальних педагогів, наявності позашкільних виховних закладів та інших суб'єктів соціалізуючих впливів соціокультурного середовища.

С. Литвиненко визначає такі основні напрями соціально-педагогічної діяльності: – діяльність, спрямована на профілактику дезадаптації (соціальної, психологічної, педагогічної); підвищення рівня адаптації дітей та інтеграція їх у соціум засобами особистісного розвитку; діяльність, спрямована на соціальну реабілітацію дітей, що мають ті або інші відхилення від норми [7, с.22]. Зауважимо, що дослідниця у дещо іншій, більш розширеній і адекватній сучасним реаліям, редакції подає функції соціально-педагогічної діяльності. Провідними функціями соціально-педагогічної діяльності, тобто напрямками роботи, в яких конкретизується її зміст, на думку дослідниці є: аналітико-діагностична, прогностична, організаційно-комунікативна, соціально-профілактична, охоронно-захисна, корекційно-реабілітаційна, евристична [7, с. 19].

Аналізуючи соціально-педагогічну діяльність у широкому контексті М. Галагузова виокремлює такі основні її види: соціально-педагогічна діяльність в освітніх закладах; соціально-педагогічна діяльність у дитячих громадських об'єднаннях і організаціях; соціально-педагогічна діяльність в закладах творчості і дозвілля дітей; соціально-педагогічна діяльність в місцях літнього відпочинку дітей; соціально-педагогічна діяльність у конфесіях» [10, с. 107].

Дещо інший підхід до трактування видів соціально-педагогічної діяльності знаходимо у працях М. Гур'янової. Дослідниця виокремлює такі її види: – інформаційно-просвітницьку, соціально-трудова, соціально-культурну, соціально-освітню, благодійну, соціальну роботу, громадську роботу, що базується на добровільній участі осіб, які зацікавлені у активізації суспільної ініціативи для вирішення певної соціальної проблеми [4, с. 193-194].

Мета, суть соціально-педагогічної діяльності зумовлюють необхідність використання комплексу відповідних методів. Методи соціально-педагогічної діяльності трактують як «сукупність прийомів і способів, які використовуються для стимулювання розвитку потенційних можливостей особистості, конструктивної діяльності щодо зміни несприятливої життєвої ситуації чи розв'язання проблем клієнтів» [1, с. 43]; як «способи організації діяльності, що призводять до досягнення оптимального результату й забезпечує позитивні зрушення у розвитку об'єкта (суб'єкта) соціально-педагогічної діяльності» [11, с. 73].

У теорії і практиці соціально-педагогічної діяльності питання про доцільність застосування тих чи інших методів визначається не стільки їх науково-теоретичною обґрунтованістю, скільки ефективністю їхнього впливу на практиці. Безперечно, що вибір соціально-педагогічних методів зумовлює результативність роботи.

Соціально-педагогічна діяльність має процесуальний характер, її результати виявляються далеко не відразу, а, зазвичай, поступово трансформуються у систему ціннісних орієнтацій і установок клієнтів. Її

центральною ланкою є процес створення і реалізації позитивно спрямованих виховних впливів. Безпосередньому соціально-педагогічному впливу передують відповідна пізнавально-діагностична робота соціального педагога. Тобто соціально-педагогічна діяльність являє собою сукупність комплексу операційних дій, які здійснюють її учасники.

Перед соціальною педагогікою в сучасних умовах поставлене завдання ліквідувати педагогічну замкнутість загальноосвітньої школи, спрямувати її роль і функції на педагогічний аналіз соціального життя і формування конструктивного впливу соціуму на особистість. Соціальна педагогіка має прагнути враховувати конкретні умови соціального середовища, впливати на взаємодіючі структури в соціумі, місце і роль людини в цих умовах, її діяльність в конкретному середовищі.

Згідно з таким трактуванням мети, завдань, змісту, напрямів і видів соціально-педагогічної діяльності вона не тільки виконує функції, що доповнюють діяльність сім'ї, загальноосвітньої школи, позашкільних закладів, але й представляє у сучасному суспільстві вкрай необхідну педагогічно спрямовану сферу, яка покликана сприяти у вирішенні низки проблем у інтегративному контексті. Це у першу чергу стосується актуалізації в суспільстві соціально-педагогічних проблем, розробки технологій їх вирішення, наповнення соціально-педагогічним змістом діяльності соціокультурного середовища в цілому.

Соціальна педагогіка як сфера науки і практичної діяльності націлена на соціокультурне перетворення навколишнього середовища, створення гуманних, виховних міжособистісних взаємин в соціумі, пошук механізмів педагогічно-доцільного втручання в особистісно-середовищні ситуації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : [навч. посібник] / О. В. Безпалько . – К. : Логос, 2003. – 134 с.

2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Бочарова В. Г. Социально-педагогическая деятельность как научная категория. Научный доклад / В. Г. Бочарова – М. : РАО, 2002. – 31 с.
4. Гурьянова М. П. Сельская школа и социальная педагогика : пособие для педагогов / М. П. Гурьянова. – Мн. : Амалгфея, 2000. – 448 с.
5. Кузьменко О. А. Соціальне становлення особистості в умовах відкритої соціально-педагогічної системи : дис... кандидата пед. наук: 13.00.01. / О. А. Кузьменко. – К., 1998. – 184 с.
6. Лавриченко Н. М. Педагогічні основи соціалізації учнівської молоді в країнах Західної Європи : дис. ... доктора пед. наук: 13.00.01. // Н. М. Лавриченко. – Київ, 2006. – 447 с.
7. Литвиненко С. А. Основи соціально-педагогічної діяльності : [навч. посібник для студ. вищих пед. навч. закладів] / С. А. Литвиненко. – Одеса : ПНЦ АПН, 2007. – 187 с.
8. Никитин В. А. Начала социальной педагогики / В. А. Никитин. – М. : Флинта : Московский психолого-социальный ин-т, 1998. – 72 с.
9. Пальчевський С. С. Соціальна педагогіка : [навч. посібник] / С. С. Пальчевський. – К. : Кондор, 2005. – 560 с.
10. Социальная педагогика : курс лекций / [под общ. ред. М. А. Галагузовой]. – М. : ВЛАДОС, 2000. – 416 с.
11. Соціальна робота в Україні : [навч. посібник] / І. Д. Зверева, О. В. Беспалько, С. Я. Харченко, та ін. ; [за заг. ред. І. Д. Зверевої, Г. М. Лактіонової]. – К. : ДЦССМ, 2004. – 256 с.